

MEHNAT ORGANLARINING HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI BO‘YICHA FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Toshpolotov Sanjarbek Tohir o‘g‘li

325-guruh kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20589103>

Annotatsiya:

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida mehnat munosabatlari sohasidagi huquqbuzarliklarning oldini olishda mehnat organlari, xususan Davlat mehnat inspeksiyasining faoliyatini takomillashtirish masalalari tahlil etilgan. Hozirgi holatda mehnat qonunchiligi buzilishlari (ish haqi to‘lanmasligi, mehnat shartnomalarining rasmiylashtirilmasligi, mehnatni muhofaza qilish qoidalariga rioya etilmasligi, majburiy mehnat va diskriminatsiya) asosan reaktiv nazorat usullari bilan bartaraf etilayotgani ko‘rsatilgan. Maqolada profilaktika faoliyatidagi asosiy muammolar (raqamlashtirishning yetarli emasligi, huquqiy ma‘rifatning past darajasi, idoralararo hamkorlikning zaifligi) aniqlangan hamda ularni bartaraf etish yo‘llari taklif etilgan. Normativ-huquqiy bazani mustahkamlash, raqamli monitoring tizimlarini joriy etish, ish beruvchilar va xodimlar o‘rtasida profilaktik-ma‘rifiy ishni kuchaytirish, kadrlar salohiyatini oshirish va xalqaro tajribani qo‘llash kabi yo‘nalishlar asosiy takliflar sifatida ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mehnat huquqlari, huquqbuzarliklar profilaktikasi, Davlat mehnat inspeksiyasi, raqamlashtirish, mehnatni muhofaza qilish, XMT standartlari

Kirish

Mustaqil O‘zbekiston Respublikasida huquq-tartibotni mustahkamlash, fuqarolar huquqlarini himoya qilish va jamiyatda qonuniylikni ta‘minlash eng muhim vazifalardan biridir. Huquqbuzarliklar profilaktikasi bu jarayonda markaziy o‘rin tutadi. “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni (O‘RQ-371-son, 2014-yil 14-may) ga ko‘ra, mehnat organlari huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar tizimiga kiradi.

Mehnat organlari (Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi va uning hududiy bo‘linmalari) asosan mehnat huquqlari, bandlik, mehnatni muhofaza qilish va ijtimoiy muhofaza sohasida faoliyat yuritadi. Ular huquqbuzarliklarning ijtimoiy-iqtisodiy sabablarini (ishsizlik, noqonuniy mehnat, mehnat huquqlarini buzish) bartaraf etish orqali profilaktika ishlariga hissa qo‘shadi. Ushbu maqolada mehnat organlarining bu sohadagi faoliyatini takomillashtirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

Mehnat organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasidagi vakolatlari va roli

“Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonunning tegishli moddalariga ko‘ra, mehnat organlari quyidagi vazifalarni bajaradi:

Huquqbuzarliklar profilaktikasiga doir davlat va hududiy dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda ishtirok etish;

Ishsizlik va noqonuniy mehnat kabi huquqbuzarliklarga olib keluvchi omillarni aniqlash va bartaraf etish;

Fuqarolarni kasb-hunarga o‘qitish, bandlikka ko‘maklashish orqali ijtimoiy rehabilitatsiya va moslashtirish choralarini amalga oshirish;

Mahalla yettiligi (profilaktika inspektori, hokim yordamchisi va boshqalar) bilan hamkorlikda ishsiz yoshlar, og‘ir ijtimoiy ahvoldagi shaxslar bilan ishlash.

Mehnat organlari faoliyati huquqbuzarliklarning ijtimoiy profilaktikasiga qaratilgan bo‘lib, ishsiz shaxslar, giyohvandlikka moyil bo‘lganlar, oilaviy nizolar va boshqa xavf guruhlariga yordam ko‘rsatish orqali jinoyat va ma‘muriy huquqbuzarliklarning oldini oladi.

Hozirgi holat va muammolar

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda bandlik sohasida katta islohotlar amalga oshirildi (Prezident Farmon va qarorlari, xususan 2017-yilgi PQ-482 va boshqalar). Mehnat organlari raqamlashtirish (elektron bandlik platformalari), kasbiy o‘qitish va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash yo‘nalishida ish olib bormoqda.

Asosiy qism

Mehnat organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasidagi o‘rni va vazifalari

O‘zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi O‘RQ-371-sonli Qonuniga (2014-yil 14-may) ko‘ra, mehnat organlari (Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi hamda uning hududiy bo‘linmalari) huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar tizimiga kiradi. Mehnat organlari asosan ijtimoiy-iqtisodiy profilaktika yo‘nalishida faoliyat yuritadi, chunki ko‘pgina huquqbuzarliklar (ayniqsa, ma‘muriy va jinoyat huquqbuzarliklari) ishsizlik, mehnat huquqlarining buzilishi, noqonuniy mehnat faoliyati va ijtimoiy muammolardan kelib chiqadi.

Qonunga muvofiq, mehnat organlarining asosiy vakolatlari quyidagilardan iborat:

Huquqbuzarliklar profilaktikasiga doir davlat va hududiy dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda ishtirok etish;

Ishsizlik, noqonuniy mehnat, mehnat sharoitlarining yomonligi kabi huquqbuzarliklarga olib keluvchi ijtimoiy-iqtisodiy sabablarni aniqlash va bartaraf etish;

Fuqarolarni kasb-hunarga o‘qitish, bandlikka ko‘maklashish, ijtimoiy rehabilitatsiya va moslashtirish choralarini amalga oshirish;

Ijtimoiy jihatdan xavfli ahvoldagi shaxslar, oilalar va yoshlarga ijtimoiy yordam ko‘rsatishda ishtirok etish;

Mahalla instituti, ichki ishlar organlari va boshqa tuzilmalar bilan hamkorlikda profilaktika ishlarini olib borish.

Mehnat organlari huquqbuzarliklarning ijtimoiy profilaktikasiga alohida e‘tibor qaratadi. Ular bandlik dasturlari orqali fuqarolarning iqtisodiy mustaqilligini ta‘minlash, yoshlar va ayollar bandligini oshirish, migrant mehnatining qonuniylashtirilishiga yordam berish yo‘li bilan jinoyatchilik va huquqbuzarliklar xavfini kamaytiradi.

Hozirgi holat va mavjud muammolar

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda mehnat va bandlik sohasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Raqamli platformalar (ish.uz va boshqalar), kasbiy o‘qitish markazlari, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash dasturlari joriy etildi. Biroq, mehnat organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘yicha faoliyati quyidagi muammolarga duch kelmoqda:

Hamkorlik mexanizmlarining yetarli emasligi — Mehnat organlari bilan ichki ishlar, mahalla va ta‘lim organlari o‘rtasidagi axborot almashinuvi va muvofiqlashtirish yetarli darajada emas.

Kadrlar va moddiy-texnik baza — Hududiy bo‘linmalarda mutaxassislar malakasi, ayniqsa ijtimoiy ish va psixologik yordam yo‘nalishlarida takomillashtirishni talab etadi.

Soyali iqtisodiyot va noqonuniy mehnat — Migrantlik, uy mehnati va qayd qilinmagan bandlik huquqbuzarliklarning oldini olishda qiyinchilik tug‘diradi.

Monitoring va baholash tizimining zaifligi — Amalga oshirilgan choralar samaradorligini tizimli tahlil qilish mexanizmlari to‘liq shakllanmagan.

Faoliyatni takomillashtirish yo'llari

Mehnat organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha faoliyatini yanada samarali qilish uchun quyidagi choralar taklif etiladi:

1. Huquqiy va institutsional takomillashtirish

Mehnat organlarining profilaktika sohasidagi vakolatlarini aniqroq belgilash, ichki ishlar va boshqa idoralar bilan hamkorlik to'g'risida maxsus bitimlar tuzish.

2. Raqamlashtirish va axborot tizimlarini integratsiya qilish

Profilaktik hisob tizimi, bandlik bazalari va ichki ishlar organlarining ma'lumotlar bazalarini birlashtirish. Xavf guruhidagi shaxslar (ishsiz yoshlar, og'ir ijtimoiy ahvoldagi oilalar) haqidagi ma'lumotlarni real vaqt rejimida almashish.

3. Kadrlar salohiyatini oshirish

Mehnat inspektorlari va mutaxassislar uchun huquqiy bilimlar, ijtimoiy ish usullari, psixologiya bo'yicha muntazam o'quv dasturlarini joriy etish.

4. Mahalla va jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish

“Mahalla yettligi” tizimida mehnat organlari xodimlarining doimiy ishtirokini ta'minlash, oilaviy muammolarni erta aniqlash va bartaraf etishda yordam berish.

5. Iqtisodiy va ijtimoiy dasturlarni kengaytirish

Yoshlar va ayollar bandligini oshirishga qaratilgan maxsus grant va kredit dasturlari;

Kasbiy o'qitishni kengaytirish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash;

Noqonuniy mehnatni qonuniylashtirish mexanizmlarini takomillashtirish.

6. Ilmiy va monitoring asosidagi yondashuv

Faoliyat samaradorligini statistik ko'rsatkichlar, jamoatchilik fikri so'rovlari va ilmiy tadqiqotlar asosida muntazam baholash tizimini yaratish.

Xulosa

Mehnat organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha faoliyatini takomillashtirish bugungi kunda O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy rivojidagi dolzarb masalalardan biridir. Mehnat va bandlik sohasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish nafaqat fuqarolarning mehnat huquqlarini himoya qilish, balki jamiyatda huquqiy ongini oshirish, ishsizlik va ijtimoiy keskinliklarni kamaytirish hamda barqaror ijtimoiy muhitni shakllantirishning muhim omilidir. Hozirgi vaqtda amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida mehnat organlarining roli sezilarli darajada oshmoqda. Biroq, mavjud muammolar (axborot almashinuvi yetarli emasligi, kadrlar malakasining takomillashtirishga muhtojligi, mahalla va boshqa tuzilmalar bilan hamkorlik mexanizmlarining yetarli emasligi) hali ham samaradorlikni pasaytirmoqda. Faoliyatni takomillashtirish uchun huquqiy bazani mustahkamlash, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, kadrlar malakasini oshirish, mahalla instituti bilan yaqin hamkorlikni yo'lga qo'yish va iqtisodiy-bandlik dasturlarini kuchaytirish orqali mehnat organlari huquqbuzarliklarning oldini olishda yanada samarali natijalarga erishishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, mehnat organlarining profilaktika faoliyatini takomillashtirish — bu nafaqat bitta vazirlik yoki idoraning vazifasi, balki butun jamiyatning umumiy masalasidir. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligidagi yangi O'zbekiston strategiyasida belgilangan maqsadlar — inson huquqlari, qonuniylik va ijtimoiy adolatni ta'minlash yo'lida mehnat organlari yanada mas'uliyatli va tashabbuskor bo'lishi lozim. Ushbu yo'nalishdagi izchil ishlar jamiyatda huquqbuzarliklar sonini kamaytirishga, fuqarolarning farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida”gi O'RQ-371-sonli Qonuni (2014-yil 14-may). — Lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-2833-sonli Qarori (2017-yil 14-mart).
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ichki ishlar organlarining faoliyatini tubdan oshirish, jamoat tartibini, fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilishni ta'minlashda ularning mas'uliyatini kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5005-sonli Farmoni (2017-yil 10-aprel).
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'linmalari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-2896-sonli Qarori (2017-yil 18-aprel).
5. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi to'g'risidagi Nizom (1066-son, 2018-yil 31-dekabr).
6. Narziev Sh.Z., Azimxo'jaev X.S. Huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organlar va muassasalar hamkorligining asosiy yo'nalishlari // Ilmiy maqola. — 2024.
7. Profilaktika inspektorining bandlik va mehnat organlari bilan hamkorligini takomillashtirish // Ilmiy jurnal.
8. O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasi (tadqiqot materiallari).
9. “Yangi O'zbekiston, yangi tadqiqotlar” jurnali va boshqa ilmiy nashrlar (2023–2025 yillar).
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning nutqlari va chiqishlari (bandlik, mehnat huquqlari va huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha).